Tapuiten *Oenanthe oenanthe* op het Aekingerzand in 2004

Willem van Manen

In de grootste binnenlandpopulatie van de Tapuit (20 territoria) was het merendeel van de mannetjes gepaard. De meeste paren broedden in konijnenholen en gebruikten korte, grassige vegetaties om te foerageren..

Tapuiten broeden in Nederland in zandige gebieden met korte grasvegetaties. Als nestplaats dient een holte, meestal een konijnenhol en soms een boomstobbe of een hoop takken.
Vrijwel overal in Nederland is de Tapuit de laatste decennia als broedvogel verdwenen of sterk in aantal afgenomen. Buiten de kuststreek herbergt het Aekingerzand in oostelijk Friesland de grootste tapuitenpopulatie in Nederland en is het de enige plek waar het aantal in het afgelopen decennium groeide (van Dijk 2001, van Dijk & de Vlieger 2004, Dijksen 2002).
Deze aantallen en aantalverandering zijn vastgesteld met behulp van een broedvogelkartering. De waarnemingen zijn geïnterpreteerd volgens de normen van SOVON (van Dijk 2004). Er worden daarbij geen nesten gezocht. Een populatie bestaande uit ongepaarde mannetjes of zelfs late doortrekkers kan dus hetzelfde aantal opleveren als een reproducerende populatie. Bij de Tapuit, die doortrekt tot laat in mei of zelfs begin juni, is een tijdens een broedvogelkartering opgevoerd territorium dus een flexibel begrip. Tijdens een broedvogel-inventarisatie van het Aekingerzand in opdracht van Staatsbosbeheer onderzocht ik daarom of de Tapuiten werkelijk tot broeden overgingen en hoe ze gebruik maakten van het terrein.

Gebied

Het heuvelachtige Aekingerzand bestaat uit een oude zandverstuiving met verspreide grove dennen *Pinus sylvestris* en eiken *Quercus robur*. Rond de zandverstuiving bevindt zich een ring van oude struikhei en kraaihei. Daaromheen groeide tot in de jaren negentig van de vorige eeuw naaldbos, meest *Pinus*-soorten. Een groot deel van dit bos werd gekapt, waarbij hier en daar een boom werd gespaard. Momenteel zijn de kapvlakten begroeid met een ijle grasmat van vooral struisgras en schapegras. Op de oudste kapvlaktes zijn de stobbes van de bomen bewaard gebleven, op de recenter gekapte stukken zijn ze veelal afgefreesd.

Werkwijze

Afgezien van een normale territoriumkartering werden twee dagen (1 en 8 juni) besteed aan het extra uitkammen van het gebied op Tapuiten, het zoeken naar nesten en het bepalen van het broedstadium. Vanaf heuveltoppen of andere plekken met een goed uitzicht werden de vogels in ieder territorium minstens 20 minuten gevolgd.
Druk zingende, maar niet voerende mannetje werden als alleenstaand beschouwd, een voerend mannetje als een paar met eieren of kleine jongen en een

paar dat in een nestholte voerde als een paar met jongen. Wanneer mannetje en vrouwtje aanwezig waren, maar niet voerden, is aangenomen dat ze een nieuwe broedpoging voorbereidden of net waren begonnen. In enkele gevallen werd een mannetje waargenomen, zonder dat zeker was of hij gepaard was.
Met uitzondering van één gepredeerd nest, werd de inhoud van de vaak diep verborgen nesten niet gecontroleerd.

Resultaten

Territoria van tapuiten (20) werden uitsluitend gevonden op plekken met korte grassige vegetaties. In het algemeen waren dit plekken waar langere tijd terug bos was gekapt. Waar recentelijk bos was gekapt en waar stobben waren gefreesd, kwamen geen Tapuiten voor. Hoewel niet gekwantificeerd, werden Tapuiten voornamelijk foeragerend aangetroffen in de korte grassige vegetaties of nagenoeg onbegroeide plekken met vooral ruig haarmos. Heidevegetaties waren niet in trek, ook niet wanneer de heide kort was, en open zand werd voor zover waargenomen niet gebruikt. Er werd gebroed in konijnenholen (5), in ingerotte delen van wortels van boomstobben (3), takkenhopen (2) en onder langs de weg gestapeld zaaghout (1). Een overzicht van de broedbiologische parameters is weergegeven in table 1.

Discussie

De Tapuitenpopulatie op het Aekingerzand betreft een werkelijke broedpopulatie is dus geen gevolg van een luchtige interpretatie. Wouter de Vlieger, die het Aekingerzand jaarlijks op broedvogels karteert, vond 19

Tabel 1. Broedstadium in territoria van de Tapuit op het Aekingerzand op 1 en 8 juni. Per broedlocatie is het broedstadium gedurende de twee bezoeken weergegeven. Op 1-6 werden bijvoorbeeld vijf solitaire mannetjes vastgesteld, waarvan er op 8-6 drie nog steeds ongepaard waren, terwijl twee niet werden teruggevonden. De grijs gekleurde cellen in de tabel zijn territoria waarin geen verandering in broedstadium werd vastgesteld.
Breeding stage in Wheatear territories on the Aekingerzand on 1 and 8 June. Per location (territory) the breeding stage is presented. On 1-6 for instance five solitary males were observed, of which three were still solitary on 8-6 and two had disappeared. The grey cells in the table are territories in which no changes occurred.

8-6 -->	man *male*	paar *pair*	Ei *Eggs*	Jongen *Young*	Uitgevlogen *Fledged*	Verdwenen *Disappeared*	Totaal *Total 1-6*
1-6							
ManSolitair *Solitary*	3					2	5
Man Gepaard? *Paired?*		1				1	2
Paar *Pair*	1		1			1	3
Ei *Eggs*				1			1
Jongen *Young*		1		1	3		5
Uitg. *Fledged*							0
Nieuw *New*	1	3			4		-
Totaal *Total 8-6*	5	5	1	2	7	-	

territoria in een deel waar ik er 18 vaststelde.Over het terreingebruik kan alleen worden gemeld dat vooral de korte en grassige vegetaties en nagenoeg onbegroeide plekken met ruig haarmos werden gebruikt om te foerageren. Korte heidevegetaties, alsmede open zand werden gemeden. Om te nestelen werden uitsluitend holtes gebruikt, waarbij het nest niet zichtbaar was vanuit de opening. Waar konijnen voorkwamen was dit steeds een konijnenhol en waar konijnen ontbraken een ingerotte wortel van een stobbe, een houtstapel of een takkenbult. Om een heideveld of kapvlakte dus aantrekkelijk te maken/houden, is het zaak om bij beheersingrepen niet al te netjes tewerk te gaan en zeker geen stobben van gekapte bomen te frezen.

Summary: Northern Wheatears on Aekingerzand in 2004

During the past decades the Northern Wheatear disappeared from or declined at almost all known breeding sites in The Netherlands. The Aekingerzand, a sand-drift surrounded by heaths and clear-fellings in the northern Netherlands, holds one of the last substantial inland populations. This population has increased during the past twenty years, due to enlargement of the sand-drift by clear-felling nearby woodland. On 1 and 8 June all territories (20) were visited to check breeding stage and to find nests. In some territories, only solitary males were recorded. Most territories, though, were occupied by pairs with active nests during the survey (Table 1). Nest sites were located in rabbit burrows (5), holes

Juveniele Tapuit voor nesthol Aekingerzand, 19 juli 2004 (Eelke Schoppers). *Fledgling Northern Weathear at the entrance of nesting hole, Aekingerzand, 19 July 2004.*

underneath decaying roots of felled trees (3), decaying heaps of branches (2) and tree trunks piled along a road (1). Birds mainly foraged in short grassy vegetations. Heather and open sand were apparently not used.

Literatuur

Van Dijk A.J.2001. Ups and Downs van in Drenthe broedende Tapuiten *Oenanthe oenanthe*. Drentse Vogels 14: 25-39.

van Dijk A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisaties in proefvlakken). SO-VON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Van Dijk A.J. & de Vlieger W. 2004. Terug in de Tijd: heidevogels keren terug na ontbossing op het Aekingerzand. Twirre 15 (2): 33-39.

Dijksen L. 2002. Tapuit *Oenanthe oenanthe*. Pp 356-357 in: SOVONVogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000.- Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij& European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Adres: Oosterbroekstraat 45, 9402 RB AssenE-mail: Willemvanmanen@hotmail.com

Niet-uitgekomen ei van Tapuit in nesthabitat, Aekingerzand, 8 juni 2004 (Willem van Manen). *Unhatched egg of Northern Weathear in nesting habitat, Aekingerzand, 8 June 2004.*